

SCHIMBARE SOCIALĂ ȘI PERSONALITATE

cercetător dr. **MARINELA RUSU**
Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, Iași

*motto: „Oamenii seamănă cu timpurile lor
mai mult decât seamănă cu tații lor.”
proverb arab*

Să ne imaginăm, de exemplu că, trăind în anul 1930, avem posibilitatea, printr-un salt în timp, să ajungem în anul 2008. Care ar fi aspectele cele mai diferite care ar putea fi sesizate? Probabil, că am observa faptul că oamenii își încuie casele și se tem ca nu cumva copiii lor să fie accidentați sau împușcați la școală. Orașele sunt pline de oameni care trăiesc singuri și se simt emoțional deconectați de alte ființe umane. Oamenii de orice rasă muncesc, mănâncă și discută împreună. Femeile, chiar și mamele cu copii mici, muncesc în afara căminului. Oamenii își definesc identitatea în mod individual, mai mult decât ca părți ale unei familii sau a locului de muncă, nefiindu-le teamă pentru ei înșiși atunci când urmăresc împlinirea personală sau divorțează și se recăsătoresc, în căutarea fericirii.

Simplu spus, un vizitator european din anii 1930 ar descoperi că anul 2008 *este în mod esențial o altă cultură*. Ca urmare, vizitatorul ar observa că, în mare parte, rezidenții anului 2008 ar avea *trăsături de personalitate diferite* față de orășeanul obișnuit al anilor '30. Pot fi remarcate diferențe între generații, în ceea ce privește ansamblul personalității. Ca o regulă generală, culturile pot avea efecte considerabile asupra personalității, emoțiilor și cognițiilor (cfm. Choi, Nisbett, & Norenzayan, 1999; Heine & Lehman, 1997; Nisbett & Cohen, 1996; Suh, Diener, Oishi, & Triandis, 1998). Diferențele între grupurile sociale din epoci diferite nu sunt de ordin genetic și nu sunt (în cea mai mare parte) un rezultat al variațiilor în mediul familial individual. În loc de aceasta, ele sunt amprentate de schimbările din mediul mult mai larg, socio-cultural: tendințele sociale și *Zeitgeists*¹ al diverselor epoci. Istoria secolului al-XX-lea este caracterizată prin schimbări în două arii importante ale individualității: *dysforia*² (dezamăgirea) și *individualismul*. După explorarea bazei teoretice, relevante

---

¹ *Zeitgeists* – spiritul timpului (lb. germană)

² *Dysforia* – considerată un opus al euforiei, *dysforia* constă într-un discomfort emoțional, „rău” interior și depresie. Poate fi tradusă prin expresii precum: „nu mă simt bine cu propria-mi identitate” sau „lucrurile nu sunt așa cum ar trebui să fie”.

pentru specificul diferitelor grupuri cu echivalență de vârstă (populații ce s-au născut și au trăit în aceleași perioade de timp, pe scurt, *grupuri de vârstă*) ne vom concentra atenția asupra evidențelor de ordin empiric ce contribuie la schimbarea personalității, prin aceste două tendințe, ce se interferează.

Luarea în considerare a *momentului nașterii grupurilor sociale* poate îmbogăți înțelegerea noastră privind efectele mediului, mai ales că, multe studii au dovedit că influența familială este destul de slabă, asupra trăsăturilor de personalitate (aprox. 10%, cfm. Bergeman et al., 1988; Langinvaionio, Kaprio, Koskenvuo, & Lonngvist, 1984; Loehlin, 1992; Rowe, 1990). Aceste rezultate au făcut pe unii autori de renume să afirme că, *trăsăturile de personalitate nu sunt genetice*, structuri endogene neinfluențate de mediu. Cercetările privind diferențele dintre grupurile de vârstă, au contribuit la găsirea răspunsului provocării lansate de Matthews și Deary (1998) care notau: "deși efectul eredității este atât de evident, provocarea pentru ambientaliști este de a formula ipoteze clare despre efectele unor factori specifici de mediu, asupra personalității și să îi testeze" (citad de Twenge, 2002, p.120).

Faptul că și gemenii împărtășesc nașterea într-un „grup de vârstă”, înseamnă de asemenea, că aceste studii ale lui Dickens și Flynn (2001) se adresează totodată și exagerărilor privind estimările asupra eredității, folosind exemplul specific al inteligenței. Inteligența se presupune că este în mare parte moștenită ereditar, dar, *scorurile IQ au crescut substanțial în grupurile născute recent* (Flynn, 1987). Autorii afirmă că genetica și mediul pot fi corelate, producând un efect de multiplicare astfel încât, influențele de mediu sunt umbrite. Mai mult, influențele unui mediu cultural mai larg, pot și ele amplifica la nivel social, procentul IQ, astfel că, mici schimbări de mediu pot produce un efect de amplificare a modificărilor sociale, ce vor afecta coeficientul de inteligență. Un argument similar poate fi adus și pentru trăsăturile de personalitate. De exemplu, o creștere a ratei infracționalității se multiplică în numeroase influențe de mediu; cu cât sunt mai multe persoane victimizate, media va reflecta ascendența infracționalității, oamenii vorbesc tot mai mult despre infracțiuni iar indivizii iau treptat măsuri pentru a se proteja. Astfel de schimbări pot duce la modificarea nivelului anxietății, nevrotismului și, posibil, al altor trăsături de personalitate.

Până nu demult, oricum, *efectul grupurilor de vârstă* a fost foarte rar examinat. Când ele au existat, au fost abordate ca simple curiozități, mai degrabă, decât ca efecte psihologice și sociologice interesante. Caspi (1987) sublinia *rolul istoriei și al grupului în dezvoltarea personalității* și nota astfel, faptul că psihologii au neglijat adesea aceste elemente:

"Oamenii sunt expuși unei secvențe de experiență istorică, în procesul de mișcare de-a lungul rolurilor oferite de vârstă și, prin istorie, semnificația socială a acestor roluri variază în mod corespunzător. Din păcate, variațiile istorice din experiența vieții rămân mai mult, un aspect problematic decât o opțiune de cercetare și o perspectivă de avansare în cercetarea personalității....

Psihologii sunt interesați mai mult în a generaliza anumite descoperiri de-a lungul epocilor, decât de a încorpora condițiile istorice specifice în afirmarea vieții individului. Într-adevăr, cercetarea personalității este adesea condusă fără un sens al istoriei, fără a recunoaște că manifestările fenotipice reprezintă un punct de articulare între procesele de ordin istoric, social și ontogenetic. Istoria trebuie să intre în tablou în formularea problemelor și a modelului de dezvoltare, pentru a asigura o analiză satisfăcătoare a vieții." (p. 1211).

Astfel, putem spune că *grupurile de vârstă pot avea efecte semnificative asupra personalității* și asupra cursului vieții și ar trebui examinate cu interes și nu doar considerate ca o eroare de varianță. Cea mai bună metodă de analiză a efectelor grupurilor de vârstă este *metoda intervalelor de timp*, metodă puțin utilizată în psihologie. Aceasta studiază exemplare ale aceleași vârste, în diferite puncte ale timpului istoric. Eșantioane ale aceleași vârste, colectate de-a lungul mai multor ani, ne permit să afirmăm că, orice diferență se datorează *efectelor perioadei de naștere a grupurilor de indivizi*. În anumite cazuri, cercetătorii au ei înșiși aceste date, adunate de-a lungul carierei lor profesionale, având astfel, la îndemână, posibilitatea realizării unei *meta-analize*. Oricum, cel mai bine este să realizăm o *analiză de interval de timp*, pentru că multe date despre grupul de aceeași vârstă (colegi, studenți), au fost adunate de-a lungul anilor, din diverse surse. "În cercetarea mea, notează Twenge (2002), am modificat meta-analiza în această modalitate, ca să o pot realiza, adunând rapoarte ale scorurilor principale, măsurate de-a lungul timpului. Am numit adesea această metodă "*meta-analiza de-a lungul timpului*" (*cross-temporal meta-analysis*), datorită utilității ei în a studia schimbările de-a lungul timpului"(p.210).

Există, fără îndoială dovezi empirice pentru efectele grupurilor de vârstă în multe arii ale personalității: atitudini, comportament și alegeri de viață. În cele ce urmează, vom readuce în discuție evidența a două dintre ele: *dysforia* (dezamăgirea) - incluzând *anxietatea/nevrotismul și depresia* și *individualismul și imaginile de sine* ce cuprind elemente ca *individualismul, stima de sine, extraversia și autoritarismul*. Aceste două tendințe sunt cel mai mult legate una de cealaltă și sunt ușor identificabile în societatea contemporană (cfm. Seligman,1990).

Dovezile empirice sugerează că *depresia este în creștere în secolul nostru* (Klerman& Weissman, 1989; Lewinsohn, Rohde, Seeley, & Fischer, 1993; Robins, Helzer, & Weissman, 1984; Seligman, 1988, 1990). Schimbarea este atât de radicală încât unii autori s-au referit la secolul al XX-lea ca la "o eră a melancoliei" (Hagnell, Lanke, Rorsman, & Ojesjo, 1982; Klerman, 1978). Robin (1984) și alți cercetători, au constatat în studiile lor, că grupurile născute în anii 1940 erau de 5 până la 10 ori mai mult, în situația de a fi trăit o stare depresivă decât un grup născut în anii 1910. Per total, cam 9% din grupul anilor 1940 au menționat un incident de depresie majoră cândva în viața lor.

Lewinsohn (1993) a descoperit că grupurile născute în anii 1970 au experimentat niveluri crescute de depresie. Alt studiu a constatat că 26% dintre supraviețuitorii anchetați în 1996, au spus că erau doborâți de o cădere nervoasă, în comparație cu 19% în 1957.

De ce este depresia mai comună în grupurile născute recent? Klerman și Weissman (1989) sugerează un număr de posibilități, incluzând între acestea **diminuarea conexiunilor sociale** (evidențiată mai ales, prin *creșterea mobilității sociale* și o *rată crescută a divorțurilor*). Aceasta poate de asemenea, să fie descrisă ca o creștere a "**anomie sociale**", termen valorificat de Durkheim (1897/1951) pentru a descrie izolarea socială și deconectarea. După cum comentează Seligman (1990), forțele modernizării trebuie să explice, în mare parte, creșterea depresiei, deoarece culturile tradiționale nu au experimentat același efect pentru depresie. De exemplu, rata depresiei pentru fermele din Pennsylvania (anii 1970, cu o structură încă bazată pe familiile tradiționale) este de 1 la 5 până la 1 la 10 din rata generală a populației Statelor Unite. O trăsătură a societății americane dezvoltate, este **urbanizarea crescută** și efectul frecvent al izolării și anomiei sociale, au făcut ca rata depresiei să explodeze.

Aceste niveluri ridicate ale depresiei au condus la eticheta de "*epocă a melancoliei*", în timp ce alți autori au definit secolul ce abia s-a încheiat, ca fiind o "*epocă a anxietății*" (cfm. Spielberg & Rickman, 1990, citat de Twenge, 2000, p. 69). Putem spune oare, că indivizii au crescut acum mai anxioși ori, elemente ascunse ne conduc să credem că oamenii erau mai puțin anxioși în trecut? Depresia și anxietatea sunt interdependente, astfel că, anxietatea va crește și ea, în aceeași măsură. Oricum, studiile privind depresia se bazează pe date anterioare, care sunt considerate oarecum nepotrivite iar unii cercetători au comentat că anxietatea și depresia se nasc totuși, din surse diferite (e.g., Barlow, 1988; Tellegen, 1985). Rezultatele pentru ambele grupuri supuse investigației (din 1950 și din 1990), notează Twenge în cercetarea sa, au fost la fel: scorurile importante la măsurarea **anxietății crescute** au înregistrat o deviație standard din 1950 către anii 1990. Creșterea era constantă și liniară. Scorurile colegilor studenți au crescut la toate patru măsurătorile examinate (*the Taylor Manifest Anxiety Inventory, the Eysenck Personality Inventory Neuroticism scale, the Eysenck Personality Questionnaire Neuroticism scale, and the State-Trait Anxiety Inventory*).

Scorurile copiilor au crescut la *Scala manifestă a anxietății la copii*. Creșterea era atât de mare, încât scorul mediu pentru copiii din anii 1980 era mai mare decât cel raportat pentru un eșantion de copii cu probleme psihiatrice. Dacă anxietatea a crescut atât de mult, care sunt **cauzele acestei schimbări**? De ce este viața modernă producătoare de anxietate? Mai întâi, pericolele din mediul înconjurător, au crescut. **Rata infracționalității** a crescut mult față de anii 1950. O mare parte din această perioadă, adulții și copiii au fost îngrijorați de posibilitatea unui **război nuclear** care ar fi putut

distruge întreaga populație în orice moment. **HIV** rămâne încă o amenințare vie la adresa sănătății tinerilor și adulților. În multe feluri, lumea de azi pare să fie un loc mult mai periculos decât în trecut. Dat fiind că anxietatea este în mod fundamental o reacție de frică, aceasta ar putea explica accentuarea unei astfel de trăsături. Studii realizate de Campbell și Twenge (2001), au arătat că există o corelație semnificativă, pozitivă și consistentă între scorurile anxietății și creșterea ratei infracționalității, îngrijorarea pentru un război nuclear și cazurilor de SIDA. Ca și corelații, aceste analize nu dovedesc o cauzalitate, dar ele arată care influențe de mediu se manifestă, concomitent cu creșterea sau scăderea scorurilor anxietății.

Mai mult, *viața modernă este mai individualistă* și mai puțin conectată social decât a fost cândva. Experimentăm în zilele noastre, *o anomie socială mult sporită*. Indivizii se căsătoresc mai târziu și divorțează mult mai des. Avem mai puțini copii într-o familie și mai puțini copii proprii. Călătoriile și mutarea în alte țări este un fapt comun. Activarea ca membri ai unor comunități sociale se află într-o scădere dramatică, mai ales, în comparație cu anii 1950, 1960 (Putnam, 2000). Oamenii nu-și mai vizitează nici măcar prietenii atât de mult ca odinioară. Fiind în creștere, studenții și elevii de liceu, nu mai sunt de acord cu afirmația că "poți avea încredere în cei mai mulți dintre oameni" ci sunt de acord că "nu poți fi foarte atent cu oamenii" (cfm. Fukuyama, 1999; Smith, 1997). Aceste statistici au fost de asemenea, corelate cu *anxietatea*. Ea a avut un nivel foarte ridicat în timpurile în care, contactele sociale erau scăzute (rata divorțurilor era crescută și mulți oameni trăiau singuri, rata nașterilor era scăzută iar oamenii arătau neîncredere unii în alții). Pe de altă parte, indicatorii economici (rata șomajului, procentul copiilor săraci) nu erau corelate cu anxietatea când erau încadrate firesc, din punct de vedere istoric.

În concluzie, *nivelurile dysforiei, incluzând anxietatea și depresia au crescut în ultimele decade*. Aceste schimbări sunt lineare și consistente. Evidențele sugerează că aceste schimbări sunt corelate cu tendințele istorice de creștere a amenințărilor din mediul social și cu descreșterea conectivității sociale. Grupurile de vârstă explică 20% din varianța anxietății/nevrotismului iar ratele depresiei au crescut de la 5 la 10 pentru grupurile născute înainte de 1945 față de cele de după.

S-au produs deci, schimbări importante și în *imaginea de sine: individualismul* a crescut, *stîmna de sine* s-a diminuat, *extraversia* a continuat totuși, să crească, la care s-a adăugat *fenomenul afirmării femeilor în societate*. După toate indiciile, americanii, de exemplu, au devenit mai individualiști. După cum menționează Baumeister (1987, citat de Seligman, 1990) în urma unei documentări, tendința generală a societății clasice Occidentale, a fost mult mai colectivistă. Oamenii se defineau pe ei înșiși în termenii conexiunilor cu familiile și comunitățile din care făceau parte. Fiecare își cunoștea locul său și întregul său comportament gravita în jurul acestuia. Fiii adoptau profesia

tatălui lor. Căsătoriile erau aranjate dinainte. În secolele anterioare, totuși, sinele Occidental s-a definit mult mai clar, devenind o entitate individuală. Alegerea liberă și preferințele individuale au devenit mai importante. Această tendință s-a accentuat tot mai mult în anii 1960 și 1970. Cea mai revelatoare etapă a anilor 1970, a produs schimbări radicale în cultura americană, fiind acum incluse în *ethos*-ul său specific. Dacă în trecut, datorită față de țară și de normele sociale erau un principiu clar, acum, ele au fost înlocuite cu **un individualism fățiș**. "*Fă lucrurile care te privesc*", a devenit o modă ascendentă. Seligman (1990) scria: "locul acțiunii s-a schimbat, dinafara eu-lui în interiorul acestuia"(p.52). Rezultatul, scrie autorul, este "un individualism fără angajament față de binele comunității" (p.55), și nu întâmplător, adesea asociat cu formula unei depresii accentuate.

Multe dintre **căderile conexiunilor sociale** discutate în legătură cu anxietatea, își au rădăcina în individualismul anilor 1970: cu cât a crescut mai mult rata divorțului, cu atât mai scăzută a fost rata nașterilor și totodată, mai scăzută, popularitatea grupurilor formale și a comunităților sociale. Cultura populară a acelor vremuri a promovat principiile împlinirii personale, ale iubirii de sine, ("a fi prietenul tău cel mai bun" - Ehrenreich & English, 1978). Twenge (2000) nota că **nivelul de realizare de sine** a devenit foarte popular în întreaga lume astfel încât, nu întâmplător, tinerii acelei perioade erau etichetați drept "generația Eu-lui". Evidențe empirice din domeniul psihologiei arată de asemenea, că **filosofia individualistă** a căpătat o mai mare popularitate.

Această focalizare asupra eu-lui și individualismul au avut totodată, consecințe pentru **stima de sine**: fiind în creștere, afirmarea iubirii de sine, împărtășirea și valorizarea de sine, nu mai era o formulare incomodă. Nu doar *ethos*-ul general al societății promova sinele ci, exista chiar, o adevărată "mișcare a stimei de sine" (o focalizare asupra "potențialului uman"), alături de mișcările "dezvoltării de sine" au devenit prevalente, argumentând că "baza a tot ceea ce noi facem este stima de sine" (MacDonald, 1986, p. 27, citat de Seligman, 1995). În general, **stima de sine** a devenit un element ubicuu în literatura academică cât și în mass media.

Realizând această reorientare către individualism, am putea crede că oamenii au devenit mai introvertiți. Până la urmă, imaginea clasică a introvertitului este cineva care obține de unul singur ceea ce dorește. Totuși, un argument plauzibil pentru **creșterea extraversiunii** poate să fie adus în prim plan. *Ethos*-ul individualismului nu a schimbat **nevoia fundamentală a oamenilor de a se simți conectați** unii cu alții. Într-un fel, creșterea individualismului a determinat oamenii să fie mai socialabili și să dorească ieșirea în societate, deoarece, pur și simplu, trebuiau să fie conectați cu ceilalți. În perioadele anterioare, pe vremea familiilor strâns unite și a micilor comunități, oamenii cunoșteau totul unii despre viața celorlalți. Chiar dacă trăiau într-un oraș, ei își cunoșteau vecinii. Ei se întâlneau cu părinții colegilor de școală ai copiilor lor cu diverse ocazii sociale ale comunității. Adesea, ei locuiau în același

oraș și lucrau în același loc întreaga lor viață.

Cultul individualismului a început să schimbe toate acestea. Familiile au devenit mult mai fracturate. Cluburile din vecinătate și grupurile sociale au pierdut din valoare. Oamenii se mută mult mai des și își schimbă locul de muncă mult mai des. Copiii interacționează cu colegii lor mai mult în centrele de îngrijire și astfel, învață tehnici de comunicare socială de la vârste fragede. În general, economia și-a schimbat cursul, de la industrie spre servicii și astfel, de la locuri de muncă unde interacționeai doar cu colegii de lucru, către *job-uri* în care trebuie să interacționezi cu clienți numeroși și mereu în schimbare, în fiecare zi. Pe scurt, tendința societății s-a îndreptat către ***a întâlni mai mulți oameni și mai adesea, cât și spre o relaționare mai fluidă și intersanjabilă.*** Într-o astfel de societate, a fi extravertit nu mai ține doar de moștenirea genetică. Este o cerință virtuală. Când se așteaptă de la tine să părăsești familia în care te-ai născut la vârsta adolescenței, pentru a-ți crea un suport cu totul nou de unul singur, a fi în contact cu lumea exterioară devine un fapt esențial. Extraversia, în forma sa clasică, nu se referă doar la plăcerea de a fi cu ceilalți ci, se referă la plăcerea de a fi cu multă lume la un loc (cum este o petrecere, de exemplu) și a te simți bine să întâlnești noi persoane. În societatea modernă, la fel de mult, ***familia și cariera depind***, măcar în parte, ***de faptul de a fi extravertit.***

Evidențele de până acum arată că extraversia începe să crească în colegiile americane, încă din anii sfârșitului de deceniu '70. O trăsătură strâns legată de individualism este ***afirmarea de sine***, care este adesea definită ca o *căutare a drepturilor personale ale individului* (Wilson & Gallois, 1993). Afirmarea este strâns legată de status-ul și rolul bărbatului (Eagly, 1983; Miller, 1986; Slater, 1970). De exemplu, câteva studii au demonstrat că ***femeile angajate au niveluri de afirmare mult mai ridicate*** decât cele care nu sunt angajate prin forțele de muncă (e.g., Clarey & Sanford, 1982; Wertheim, Widom, & Wortzel, 1978). Uimitoarele schimbări în statutul și rolul femeii în decursul secolului trecut, sugerează faptul că nivelul de afirmare al femeii poate să indice diferențe esențiale între grupurile de vârstă. După Eagly (1987 - teoria rolurilor sociale), diferențele privind trăsăturile sexuale, apar deoarece bărbații și femeile sunt ***diferit educați***, pentru roluri specifice în viață iar mai apoi, ei se îndreaptă spre performarea acestor roluri. Astfel, rolurile femeii se schimbă azi și la fel și personalitatea lor. Aceasta nu este doar o afirmație cu substrat științific dar face parte la fel de bine și din gândirea populară (cfm. Diekman & Eagly, 2000).

Schimbările în statutul femeii de-a lungul secolului al-XX-lea au constituit un drum sinuos, mai degrabă decât o ascensiune liniară. Pattern-urile de bază ne arată o creștere a status-ului femeii datorat includerii lor în al doilea război mondial, o descreștere a status-ului lor după război și din nou o creștere după anii 60. De exemplu, vârsta femeilor la primul mariaj a fost mai mare în realitate, în 1940 (21,5) decât în 1960 (20,3); acest indice a crescut încet după anii 1960. Dar media nu a ajuns decât la

21,5 până în 1979.

Per total, grupurile de vârstă au explicat cam 14% din variația în afirmarea femeilor. Scorurile afirmării femeilor au fost corelate cu statistici istorice corespunzătoare fiecărui an, incluzând vârsta medie a primului mariaj, participarea la forțele muncii și obținerea licențelor de educație. Prin contrast, scorurile bărbaților care au urmat colegiul pentru afirmarea personală, nu au arătat schimbări semnificative în grupul de vârstă. În timpul ultimelor perioade incluse în studiul realizat de cei doi autori, Twenge și Campbell, *diferențele de sex în afirmarea de sine au scăzut*, de la 0,40 deviație standard în 1968, la nici o diferență ($d = -.07$) în 1993. Astfel, afirmarea de sine, ce cândva era o diferență solidă care favoriza bărbații, este acum o trăsătură de personalitate ce *nu mai conține diferențe distincte între bărbați și femei*. Astfel, rolurile femeii s-au schimbat, personalitățile lor au început să reflecte trăsăturile necesare pentru aceste noi roluri, după cum menționează Eagly, 1987.

A existat o puternică tendință a individualismului în cultura occidentală, mai ales după anii 1970. Probabil, ca o consecință, colegiile studențești au raportat *creșterea nivelurilor de stimă de sine* începând cu sfârșitul anilor 1960, până la începutul anilor 1990. *Nivelurile de extraversie au crescut* de asemenea, deoarece, a apărea în societate, la locul de muncă și în viața socială a devenit un fapt tot mai necesar. Schimbările substanțiale în rolurile femeii, de la o epocă la alta, a produs schimbări în *afirmarea femeii*.

Ce înseamnă toate aceste rezultate pentru psihologie, ca domeniu? Mai întâi, ele demonstrează că *mediul poate avea un efect esențial asupra trăsăturilor de personalitate*, incluzând și pe acelea numite "The Big Five". Aceste rezultate *sunt în directă contradicție* cu teoriile care afirmă că "trăsăturile de personalitate sunt dispoziții endogene, și nu sunt influențate în totalitate de mediu" (McCrae et al., 2000, p. 175). Acești autori exclud în mod specific influențele mediului exterior și continuă să spună că "trăsăturile personalității sunt mai mult sau mai puțin imune la influențele exterioare, de mediu" (p. 175; la fel, vezi McCrae & Costa, 1996, 1999). Efectele puternice ale mediului socio-cultural, așa cum am subliniat în această dizertație, sugerează că astfel de afirmații nu mai pot fi acceptate ca fiind adevărate.

În general, *grupurile de vârstă* (ca proximitate pentru un mediu larg socio-cultural) ar trebui să fie considerate ca o influență importantă asupra personalității. Un mediu socio-cultural mai larg va fi inclus în influențele de mediu (pentru studiile pe gemeni, este o influență de mediu împărțită dincolo de familia proprie). Aceasta pare deosebit de important, având în vedere creșterea mică de variație explicată de mediul oferit de familia individuală, în cele mai multe dintre studii.

Desigur, anumite schimbări în mediul socio-cultural general, au condus la *schimbări chiar în mediul familiei individuale*. Rata mare a divorțurilor, de exemplu, este o tendință care afectează

famiile individuale. Astfel, măcar unele schimbări ale grupurilor de vârstă sunt mediate prin familia individuală. **Mediul larg socio-cultural** intră în lumea indivizilor în multe alte modalități, oricum, adesea, prin **efecte multiplicare**, similare cu cele observate în cazul coeficientului de inteligență (Dickens & Flynn, 2001). Un copil care trăiește într-o familie și într-o vecinătate stabilă, totuși, se poate încă îngrijora asupra divorțului, deoarece el vede părinții lui și prietenii lui divorțând și vede victime ale infraționalității peste tot, în mass media. Așa cum am menționat mai devreme, schimbările în rata divorțurilor și a infraționalității conduc la multiple schimbări în mediu, cât și a domeniilor acoperite de mass media, influențează conversațiile dintre oameni și comportamentele protective. Acest fenomen de **multiplicator social** ne poate ajuta să explicăm de ce diferențele între grupurile de vârstă sunt atât de mari în comparație cu efectele mediului familiei individuale.

Se poate vorbi de un "**ciclu al schimbării**". Multe întrebări despre mediul și personalitatea individuală sunt încă fără răspuns. Dacă schimbările sociale sunt pe punctul de a se produce, trebuie să existe o conexiune între mediu și personalitate. Influența nu poate fi expedită complet ori, societățile nu s-ar schimba niciodată. Acest paradox aparent este ilustrat de **exemplul afirmării femeilor**. Status-ul femeilor crează mai întâi, un mediu care este internalizat de către tânăra generație producând o **personalitate "potrivită"** (afirmată, ne-afirmată sau undeva, între). Aceasta crează un cerc ce se perpetuază continuu: când femeile au un status scăzut și fetele capătă personalități tipice ale persoanelor cu un status scăzut. Când femeile trec la un status superior, fetele cresc cu dorința de a se afirma la rândul lor.

Dar, se pune întrebarea, **cum au reușit ele să ajungă în aceste status-uri superioare?** Cum are loc schimbarea socială la acest nivel macroscopic, este încă o întrebare deschisă? Dacă absorbim mesajele unei culturi mai largi, cum se face că valul de fetițe născute în anii conservatori '50, dau startul la **o schimbare socială radicală în rolurile și status-ul femeii** în anii 1960 și începutul anilor 70? Acestea sunt întrebări fascinante și pentru moment, ne lipsește un model coerent al modului cum se produce de fapt, schimbarea la nivel social.

Un astfel de domeniu presupune mai multă cercetare și meditație. Ceea ce este totuși clar, este faptul că personalitatea poate fi modelată de vaste forțe culturale, la care se adaugă substratul genetic și experiențele familiilor individuale.

Bibliografie:

Caspi, A. (1987), Personality in the life course, în *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, p. 1203–1213

Dickens, W. T., & Flynn, J. R. (2001), Heritability estimates versus large environmental effects: The IQ paradox resolved. *Psychological Review*, 108, p. 346–369

Eagly, A. H. (1987), Sex differences in social behavior: A social-role interpretation, Hillsdale, NJ: Erlbaum

Flynn, J. R. (1987), Massive gains in 14 nations: What IQ tests really measure, în *Psychological Bulletin*, 101, p. 171–191

Fukuyama, F. (1999), The great disruption: Human nature and the reconstitution of social order, New York: Free Press

Klerman, G. L., & Weissman, M. M. (1989), Increasing rates of depression, în *Journal of the American Medical Association*, 261, p. 2229–2235

Lewinsohn, P., Rohde, P., Seeley, J., & Fischer, S. (1993), Age-cohort changes in the lifetime occurrence of depression and other mental disorders, în *Journal of Abnormal Psychology*, 102, p. 110–120

McCrae, R. R., Costa et.al. (2000), Nature over nurture: Temperament, personality, and life span Development, în *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, p. 173–186

Putnam, R. D. (2000), Bowling alone: The collapse and revival of American community, New York: Simon & Schuster

Seligman, M. E. P. (1990), Why is there so much depression today? The waxing of the individual and the waning of the commons. In R. E. Ingram (Ed.), *Contemporary psychological approaches to depression* (p. 50–76), New York: Plenum

Smith, T. W. (1997), Factors relating to misanthropy in contemporary American society, în *Social Science Research*, 26, 170–196

Twenge, J. M. (2002), Birth Cohort, Social Change, and Personality, în *Advances in Personality*, The Guilford Press, New York London (coord. Daniel Cervone, Walter Mischel)

Twenge, J. M. (2000), The age of anxiety? Birth cohort change in anxiety and neuroticism, 1952–1993, în *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, p. 1007–1021

Twenge, J. M., & Campbell, W. K. (2001), Age and birth cohort differences in self-esteem: A cross-temporal meta-Analysis, *Personality and Social Psychology Review*, p. 321–344.